

Life Problem-Solving Process in Part of Economic Problems by Using the Buddhist Dharma Principles¹

Pimwimol Kaewkham²
Supaporn Thanachanan³

Received: June 11, 2015

Accepted: July 5, 2015

Abstract

The objectives of this research were to study the solution methods by using the Buddhist dharma principles the study found that the Buddhist dharma principles used as the solution methods are the four Noble Truths which will be applied with the rule of Critical Reflection (Yonisomanasikara). The processes for this solution are as follows; 1) the problem must be realized and diagnosed. 2) The root of problem must be found out through critical thinking process, asking question regarding to both controllable and causes. 3) Goal for curing the problem must be set by separating into short-term solution, which will relieve and restrain the problem, and long-term solution, which removes entire problems. 4) problem solving must be engrossed in, which covers (1) behavior approach by self-controlling, (2) mental approach by practicing to have mental strength and not be infatuated in seducing matter and (3) wisdom approach by changing attitude, vision and aspect in order to understand the right and suitable. Furthermore. The result from using the dharma principles as the solution methods in economically life problem are as follows; The mental problem has been cured, that person let himself on and that the stress will be decreased. The problems can be solved for long term. The systemic thinking by considering the overall perspective, looking through the problem and future alteration.

Keywords: Life Problem-Solving, the Buddhist Dharma Principles

¹ Thesis for the Master Degree in Applied Behavioral Science Research, Srinakharinwirot University

² Graduate Student, Master degree in Applied Behavioral Science Research, Srinakharinwirot University
E-mail: iandpim@gmail.com, Tel. 086-575-2436

³ Lecturer in Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University

กระบวนการแก้ไขปัญหาวิตด้านเศรษฐกิจโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา¹

พิมพ์วิมล แก้วขำ²

สุภาพร ณะชานันท์³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาวิตด้านเศรษฐกิจโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่าหลักธรรมที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา คือ หลักธรรมอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมสำคัญที่ใช้ในการแก้ปัญหาร่วมกับการใช้หลักวิถีคิดแบบโยนิโสมนสิการ โดยที่กระบวนการแก้ปัญหาวิตจะเริ่มจาก 1) รับรู้ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตนเอง และที่เกิดขึ้นกับครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิด 2) หาสาเหตุของปัญหา โดยต้องผ่านกระบวนการคิด ตั้งคำถามถึงสาเหตุต่างๆ ทั้งที่ควบคุมได้ และควบคุมไม่ได้ 3) กำหนดเป้าหมายในการแก้ไขปัญหาวิต ทั้งเป้าหมายในระยะสั้นเพื่อบรรเทาและยับยั้งปัญหาวิตที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้นๆ และเป้าหมายในระยะยาวเพื่อกำจัดปัญหาวิตให้หมดสิ้นไป 4) มุ่งมั่นดำเนินการแก้ปัญหาวิตที่เกิดขึ้นใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านพฤติกรรม นั่นคือต้องควบคุมตนเองให้ได้ ด้านสภาพจิตใจ โดยฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง และด้านปัญญา โดยการเปลี่ยนเจตคติ ให้เข้าใจการใช้ชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม เข้าใจความไม่แน่นอนของธรรมชาติ และผลที่ได้จากการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาแก้ไขปัญหาวิตด้านเศรษฐกิจ คือ การที่จิตใจสามารถแก้ปัญหาวิตได้ รู้จักปล่อยวาง มีกระบวนการแก้ปัญหาวิตที่เป็นขั้นตอน และมีกระบวนการคิดที่เป็นระบบ

คำสำคัญ: กระบวนการแก้ปัญหาวิต, หลักธรรมทางพุทธศาสนา

¹ ปริญญาโทระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² นิสิตระดับมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

³ อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาพการณ์ปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงมากมาย ทั้งทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ซึ่งทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แน่แน่นอนว่าหากมีการเปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งแล้ว ผลกระทบนี้ได้ส่งผลกระทบต่อทุกคนในด้านต่างๆด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลในด้านลบกับชีวิตแล้ว ย่อมทำให้เกิดปัญหาต่างๆมากมาย มีผลกระทบกับชีวิต คนต้องเผชิญกับความทุกข์ ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆมากมาย ซึ่งบางครั้งปัญหานั้นรุนแรงและยากที่จะยอมรับ ซึ่งถือว่าเป็นวิกฤตของชีวิตก็เป็นได้

โดยเฉพาะในปัจจุบันที่สังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมวัตถุนิยม เต็มไปด้วยความโลภ เงินทอง อำนาจ การเห็นวัตถุภายนอกมีความสวยงามและความสำคัญกว่าสิ่งดีงามภายในจิตใจ ส่งผลให้คนมีความอยากได้ อยากมีเพิ่มมากขึ้น หลงใหลหน้ามิตตามัวในสิ่งที่นำไปสู่ความอยากได้ โดยอาจทำให้หลงลืมความจริงของชีวิตจนทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมาได้

ในขณะที่วิวัฒนาการหลายๆด้านเติบโตไปอย่างรวดเร็ว ความเจริญทางด้านวัตถุได้รับความสำคัญมากกว่าความเจริญของจิตใจ ผู้คนไขว่คว้าต้องการความสะดวกสบาย ความมีหน้ามีตาทัดเทียมกับบุคคลอื่น สิ่งเหล่านี้หากมีความต้องการเกินพอดี อาจเป็นผลทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมา โดยเฉพาะปัญหาเศรษฐกิจที่เป็นปัญหาพื้นฐานและเป็นปัญหาสำคัญสำหรับสังคมไทย ปัญหาเศรษฐกิจอาจส่งผลกระทบต่อปัญหาชีวิต ปัญหาการว่างงาน การลดพนักงาน การเผชิญปัญหาข่าวของแพง รายรับไม่พอกับรายจ่าย ภาระหนี้สิน เป็นต้น

บุคคลที่ประสบกับปัญหา ไม่เพียงเก็บปัญหา นั้นไว้กับตัว แต่ยังมีผลกระทบไปถึงครอบครัวหรือ

ผู้คนรอบข้างด้วย ในบางปัญหาหากปล่อยไว้ หรือหาวิธีแก้ที่ไม่เหมาะสม อาจส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมได้ ยกตัวอย่างเช่น ปัญหาหนี้สิน อาจก่อให้เกิดอาชญากรรม การจี้ การปล้น หรือใช้วิธีการหาเงินอย่างไม่เหมาะสมอย่างการเป็นผู้จำหน่ายยาเสพติด เป็นต้น

เนื่องด้วยประชากรของประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 94.6 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2555:1) สังคมไทยเติบโตมาพร้อมกับการใช้ชีวิตคู่ ศาสนามาตั้งแต่โบราณ ประชาชนส่วนใหญ่ใช้หลักธรรมขั้นพื้นฐานทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หลักคำสอนทางพุทธศาสนามีหลายหมวดหมู่ หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตในพุทธศาสนา ประกอบด้วยหลักธรรมเกี่ยวกับความจริงของชีวิต คือ ชั้น 5 ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และหลักการดำเนินชีวิตในพุทธศาสนา คือ เป้าหมายชีวิต อริยมรรคมีองค์ 8 ไตรสิกขา อริยสัจ 4 (จินตนา เถลิ้มชัยกิจ.2552: ก-ข)

พุทธศาสนามีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต และเผชิญกับภาวะวิกฤตในชีวิตอยู่หลายเรื่อง โดยคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยให้ความเชื่อ และยึดเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตมาเป็นระยะเวลา ยาวนาน ผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมที่นำมาเสนอในการวิจัยครั้งนี้ มีความเกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นถึงกระบวนการเกิดทุกข์ทางใจเมื่อเผชิญกับปัญหา และการปฏิบัติตนเพื่อให้พ้นทุกข์อย่างชัดเจน (ขนิษฐา แส่นใจรักษ์. 2552: 30) ซึ่งถือเป็นพื้นฐานในการทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับความคิด และผ่านพ้นช่วงวิกฤตของผู้ที่ประสบปัญหาในชีวิตได้

การผ่านพ้นหรือแก้ไขปัญหาลดอุปสรรคทางจิตใจของบุคคลจะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลนั้นเกิดปัญญา เพราะเมื่อใดที่บุคคลนั้นเกิดปัญญาแสดงว่าบุคคลนั้น

เกิดความเข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิต เข้าใจถึงกฎธรรมชาติจนสามารถยอมรับความเป็นจริงของชีวิตได้ ซึ่งตามความหมายของปัญญาที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าว คือ ปัญญาหมายถึง การรู้ชัด รู้ถูกต้องตามความเป็นจริง รู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล รวมถึงความเข้าใจกฎธรรมชาติ เข้าใจในความผันแปรของสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา รวมทั้งตัวตนของผู้มันด้วย เป็นตัวทำให้เกิดการมองสรรพสิ่งรอบข้างด้วยการไม่ยึดมั่น ว่าต้องเป็นเช่นนั้นชั่วกาลนาน แต่สามารถยอมรับและอยู่กับความผันแปรได้ด้วยความเข้าใจว่าเป็นธรรมชาติ ธรรมดา ของสรรพสิ่งนั่นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546:422-423) ความเข้าใจในความแปรผันของสรรพสิ่งว่าเป็นธรรมชาติธรรมดานี้เอง เป็นสิ่งที่นำไปสู่การไม่ยึดการปล่อยวางด้วยความเข้าใจที่มีต่อสรรพสิ่งไปตามสถานะที่สิ่งนั้นเป็น ไม่ยึดไว้อย่างที่ตนอยากให้เป็น ซึ่งเป็นตัวก่อความทุกข์ของมนุษย์ผู้ไม่เข้าใจ ไม่เข้าถึงความจริง (สุภาพร ประดับสมุทร. 2552: 1)

ดังนั้น วิธีการแก้ไขปัญหาวิตด้านเศรษฐกิจ ที่สำคัญอย่างยิ่งในบริบทของสังคมไทย คือ การฟังฟังหลักคำสอนทางพุทธศาสนาใช้ในการเยียวยาปัญหา ซึ่งเป็นการเริ่มต้นแก้ปัญหาจากภายในจิตใจ จนนำไปสู่ผลของการกระทำที่แสดงออกมาภายนอก เป็นการแก้ปัญหาโดยเริ่มต้นที่ตัวเอง เปลี่ยนมุมมองที่มีต่อสาเหตุและตัวปัญหา ทำความเข้าใจและปรับเปลี่ยนวิธีการใช้ชีวิต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาสาเหตุที่เกี่ยวข้องในการเกิดปัญหาวิตด้านเศรษฐกิจ 2) เพื่อศึกษากระบวนการแก้ไขปัญหาวิตด้านเศรษฐกิจโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา ของผู้ที่

ประสบปัญหาวิตด้านเศรษฐกิจ 3) เพื่อศึกษาผลที่ได้จากการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาแก้ไขปัญหาวิตด้านเศรษฐกิจ

แนวคิดเกี่ยวกับ ปัญหา ความทุกข์และวิธีแก้ปัญหาแบบพุทธ

ปัญหา หรือทุกข์ของมนุษย์เกิดจากความไม่ประจักษ์แจ้งในหลักความจริงของธรรมชาติ ซึ่งปรากฏอยู่ในหลักไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นหลักความจริงของธรรมชาติที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องกันอย่างแยกไม่ออกของสิ่งทั้งปวง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546) นั่นคือสิ่งทั้งหลายประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ สัมพันธ์เนื่องอาศัยกัน เกิดดับสืบต่อกันไปอยู่ตลอดเวลาไม่ขาดสาย จึงเป็นภาวะที่ไม่เที่ยง เป็นภาวะที่เกิดดับไม่คงที่และเป็นไปตามเหตุปัจจัย กลายเป็นความบกพร่องไม่สมบูรณ์ในตัว (ขนิษฐา แสนใจรักษ์. 2552:31)

ทุกข์ หมายถึง ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ เรียกว่าเป็นความทุกข์ อันนี้เป็นการพูดให้เข้าใจง่าย ให้เห็นง่าย อันความไม่สบายทางกาย ทางใจ ก็ไม่ต้องสงสัย เป็นความทุกข์แน่ๆ คำว่าทุกข์นี้ อาจแปลได้หลายอย่าง แปลว่า ทนยากก็ได้ แปลว่าไม่น่าดูก็ได้ แปลว่า ไม่สบายก็ได้หลายแง่หลายมุม รวมความก็อยู่ในเรื่องไม่สบายทั้งนั้น (พระเทพวิสุทธิเมธี. 252:5-6)

การเผชิญปัญหาวิต เป็นการทำทางออกหรือหาสิ่งที่สามารถนำมาจัดการกับปัญหา บุคคลต้องมองหาหนทางต่างๆ และตัดสินใจเลือกวิธีการที่เป็นไปได้ ซึ่งอาจเป็นการจัดการกับความคิดของตนเองก็ได้ แต่เมื่อเกิดความเครียดขึ้นแล้ว สิ่งก็ตามมาก็คือ ความสามารถในการทำหน้าที่ต่างๆของบุคคลจะสูญเสียไป ทำให้ไม่สามารถมองหาทางเลือก

หรือมองหาสิ่งที่สามารถนำมาช่วยจัดการกับปัญหา (อัญชลี สาริกานนท์. 2553:52)

วิธีการแก้ปัญหาแบบพุทธ มีลักษณะสำคัญ 2 อย่าง คือ เป็นการแก้ปัญหาที่เหตุปัจจัยอย่างหนึ่ง เป็นการแก้ปัญหของมนุษย์โดยฝีมือของมนุษย์เอง อย่างหนึ่ง หรืออาจพูดรวมว่า เป็นการแก้ปัญหของมนุษย์โดยมนุษย์เอง ที่ตรงตัวเหตุปัจจัย

ส่วนปัญหาด้านนอกเกี่ยวกับสังคม มีส่วนหนึ่ง เกี่ยวด้วยธรรมชาติของมนุษย์ เมื่อยังเป็นมนุษย์ ก็จะมีลักษณะปัญหาเช่นกัน แต่ส่วนอื่นๆนอกจากนั้น เกี่ยวข้องกับปัจจัยอย่างอื่นๆ ในสภาพแวดล้อมซึ่งแตกต่างกันไปในส่วนรายละเอียดได้อย่างมากมาย ตามกาลเทศะ

โดยอาศัยความเป็นจริงเช่นนี้ จึงเป็นธรรมดา อยู่เอง และเป็นอย่างที่เราควรจะเป็นว่า พระพุทธเจ้า ทรงสอนเกี่ยวกับการแก้ปัญหภายในทางจิตปัญญา เป็นหลัก และมีคำสอนด้านนี้มากมาย ส่วนการแก้ปัญหภายนอก ด้านคำสอนระดับศีลทรงสอนแต่หลักกลางๆ ที่เนื่องด้วยธรรมชาติของมนุษย์ เช่น การไม่ควรทำร้ายเบียดเบียนกัน ทั้งทางชีวิตร่างกาย ทรัพย์สิน สิ่งหวงแหวน ด้วยกาย หรือด้วยวาจา และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นต้น ส่วนรายละเอียด นอกเหนือจากนั้น เป็นเรื่องแตกต่างกันไปตามปัจจัยอื่นๆ ในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องของต่างถิ่น ต่างยุคสมัย เป็นเรื่องของมนุษย์ที่รู้หลักการทั่วไปของการแก้ปัญหแล้ว จะพึงวางหลักเกณฑ์วิธีการจัดการ แก้ไขตามเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องนั้นๆ ไม่ใช่เรื่องที่จะไปวางบทบัญญัติไว้ให้มนุษย์เป็นการตายตัว

โดยความลึกซึ้ง ยาก และเป็นแก่นแท้ของชีวิต: ปัญหาทางจิตปัญญา เป็นเรื่องลึกซึ้งละเอียดอ่อนเข้าใจยากกว่าปัญหภายนอกทั้งหลาย เป็นอันมาก ถ้าเรื่องราวภายนอกใช้เวลาอธิบายหรือ

ชี้แจงสัก ๑ ชั่วโมง เรื่องทางจิตปัญญาบางที่อาจต้องใช้เวลาอธิบายสัก ๑๐ ชั่วโมง และต้องเน้นต้องย้ำกันอยู่เรื่อยๆ การมีคำสอนด้านนี้ ในอัตราที่สูงกว่าคำสอนเกี่ยวกับปัญหภายนอก จึงเป็นเรื่องธรรมดา

อีกประการหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงถือว่า ประโยชน์ทางจิตปัญญานี้ เป็นแก่นสารเนื้อแท้ของชีวิตมนุษย์ เมื่อเกิดมามีชีวิตแล้ว ก็ควรพยายามให้ได้ ให้ถึง ไม่ให้สูญสิ้นชีวิตไปเปล่า และคนก็ไม่ใคร่มองเห็น

โดยความเนื่องถึงกันแห่งทุกด้านของชีวิต: ความจริง ปัญหาของมนุษย์ ไม่ว่าจะด้านนอก หรือด้านใน ก็กระเทือนถึงกันทั้งหมด และในการแก้ปัญหแต่ละอย่าง ไม่ว่าจะนอกว่าใน ชีวิตทุกด้านของมนุษย์ก็ต้องเข้าเกี่ยวข้องด้วยทั้งนั้น

ยิ่งมาคำนึงว่า ชีวิตด้านในของมนุษย์เป็นหลัก ยืนตัว และเป็นพื้นฐานอยู่ในส่วนลึก มีอิทธิพลต่อการแก้ปัญหภายนอกอย่างมาก เช่น เมื่อจิตใจลุ่มหลง มัวเมา ก็มองปัญหาไม่ตรงตามเป็นจริง เมื่อกระแสความคิดและปัญญาถูกอิทธิพลของอวิชชาตัณหา ครอบงำ หรือถูกตัณหา มานะ ทิฏฐิบิดเบียน ชักให้เอนเอียง ก็ไม่อาจพิจารณาปัญหาอย่างถูกต้อง นอกจากแก้ผิดพลาด บางที่อาจขยายปัญหา หรือซ้ำเติมเพิ่มปัญหาใหม่ขึ้นมาอีกก็ได้

ดังนั้น การชำระจิตและการทำปัญญาให้บริสุทธิ์ ไม่บิดเบียน ไม่เอนเอียง จึงเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับการแก้ปัญหทุกอย่าง ทั้งภายนอกและภายใน ทุกถิ่นทุกสมัย

ถ้ามนุษย์แก้ปัญหาไม่ถึงระดับจิตปัญญานี้ ก็ไม่มีทางจะแก้ปัญหา แม้แต่ระดับสังคมหรือภายนอก ให้ได้ผลแท้จริงได้ ถ้าแก้ปัญหพื้นฐานระดับจิตปัญญานี้ได้ การแก้ปัญหภายนอก ก็จะง่ายขึ้นอย่าง

มากมาย มนุษย์จะมีความพร้อมในการแก้ปัญหาขึ้นอีกมาก

โดยธรรมดาของธรรมชาติแห่งสรรพสัตว์: ข้อนี้ขอทวนย้ำรวมไว้ด้วย พุทธศาสนามองว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ขึ้นต่อการฝึกหัดพัฒนา และเป็นธรรมดาของธรรมชาติที่ว่า ในเวลาเดียวกันของขณะใดก็ตาม มนุษย์ทั้งหลายอยู่ในระดับการพัฒนาที่ไม่เท่ากัน ทั้งทางวัตถุ และทางนามธรรม รวมทั้งความต้องการด้านความสุข

จะต้องยอมรับความจริงแห่งความแตกต่างของมนุษย์ดังที่วานี้ และยอมรับสังคมและโลก อันมีมนุษย์ที่ต่างกันในระดับของการพัฒนานี้ การขึ้นคิดทำให้โลกหรือสังคมมีมวลมนุษย์ที่ต้องอยู่ต้องเป็นอย่างเดียวกัน ไม่ใช่ความถูกต้อง ไม่ดีแก่ใครๆ และไม่อาจเป็นไปได้

ผู้ที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ จะต้องจัดการทั้งทางวัตถุ ทางสังคม และทางจิตปัญญา ให้เหมาะสมและเกื้อกูลที่จะสนองความต้องการเท่าที่ขอบธรรมแก่คนทั้งหลายที่ต่างระดับการพัฒนากันนั้นๆ อย่างทั่วถึง ที่จะให้มนุษย์ที่ต่างระดับการพัฒนาเหล่านั้น ต่างก็เป็นสุข และอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก

แต่พร้อมกันนั้น ซึ่งเว้นไม่ได้ คือ การสนองความต้องการเสมอภาคมวลรวมของมนุษยชาติ อันได้แก่ ความต้องการของชีวิตตามธรรมดาแห่งธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งเป็นสัตว์ที่จะต้องฝึกหัดพัฒนา คือจะต้องจัดการระบบชีวิตและสังคม ตลอดถึงทั้งโลก ให้เอื้อให้หนุนให้ขับเคลื่อนต่อการพัฒนาตนของมนุษย์ทุกคนเหล่านั้น เพื่อให้เขามีโอกาสสู่ถึงจุดหมายสูงสุดของการพัฒนาชีวิต จนแม้กระทั่งจะมีจิตปัญญาที่สมบูรณ์

การแก้ปัญหาตามหลักพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่แก้ที่ข้างนอก หรือแก้ที่ข้างในอย่างเดียว แต่ให้แก้

ตั้งแต่ข้างในออกมาทีเดียว หมายความว่า มิใช่จะแก้แต่ข้างในอย่างเดียว ต้องแก้ข้างนอกด้วย และมีใช่จะแก้แต่ข้างนอกอย่างเดียว ต้องแก้ข้างในด้วย คือ แก้หมด แก้ที่เหตุปัจจัย ไม่ว่าจะข้างนอกหรือข้างใน

การผ่านพ้นหรือแก้ไขปัญหาและอุปสรรคทางจิตใจของบุคคลจะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลนั้นเกิดปัญญา เพราะเมื่อใดที่บุคคลนั้นเกิดปัญญาแสดงว่าบุคคลนั้นเกิดความเข้าใจถึงความเป็นจริงของชีวิต เข้าใจถึงกฎธรรมชาติจนสามารถยอมรับความเป็นจริงของชีวิตได้ ซึ่งตามความหมายของปัญญาที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าว คือ ปัญญาหมายถึง การรู้ชัด รู้ถูกต้องตามความเป็นจริง รู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล รวมถึงความเข้าใจกฎธรรมชาติในเรื่องอริยสัจ 4 อหังปัจจยตา และไตรลักษณ์ ปัญญาที่เข้าใจในความผันแปรของสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา รวมทั้งตัวตนของผู้มันด้วย เป็นตัวนำให้เกิดการมองสรรพสิ่งรอบข้างด้วยการไม่ยึดมั่น ว่าต้องเป็นเช่นนั้นชั่วกาลนาน แต่สามารถยอมรับและอยู่กับความผันแปรได้ด้วยความเข้าใจว่าเป็นธรรมชาติ ธรรมดา ของสรรพสิ่งนั่นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546:422-423) ความเข้าใจในความผันแปรของสรรพสิ่งว่าเป็นธรรมชาติธรรมดานี้เอง เป็นสิ่งที่นำไปสู่การไม่ยึด การปล่อยวางด้วยความเข้าใจที่มีต่อสรรพสิ่งไปตามสภาวะที่สิ่งนั้นเป็น ไม่ยึดไว้อย่างที่ตนอยากให้เป็น ซึ่งเป็นตัวก่อความทุกข์ใจของมนุษย์ผู้ไม่เข้าใจ ไม่เข้าถึงความจริง (สุภาพร ประดับสมุทร. 2552:1)

วิธีดำเนินงานวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในครั้งนี้จะมาจากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยตัวเอง โดยจะ

ทำการศึกษาเกี่ยวกับบุคคลที่เคยผ่านปัญหาชีวิตด้านเศรษฐกิจ และสามารถผ่านปัญญานั้นๆ โดยอาศัยหลักธรรมพุทธศาสนา โดยการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จะได้มาจาก การเข้าไปในสถานปฏิบัติธรรม วัดหรือสถานที่ที่มีการอบรมเกี่ยวหลักคำสอนทางพุทธศาสนา จะใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) โดยเริ่มต้นจะขอคำแนะนำตัวบุคคลจากผู้ดูแลสถานที่นั้นๆ หรือเป็นการแนะนำต่อกันจากผู้ที่มาปฏิบัติธรรมในสถานที่นั้นๆ เป็นประจำ โดยที่ผู้ให้ข้อมูลหลักจะต้องมีการปฏิบัติตัวตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ไม่น่ากว่า 1 ปี และเป็นบุคคลวัยทำงานไม่จำกัดสาขาอาชีพ เนื่องจากบุคคลในช่วงอายุนี้นี้ จะต้องรับผิดชอบทั้งตัวเอง และรวมถึงครอบครัวด้วยเช่นกัน โดยพื้นที่ในการศึกษาจะเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมในจังหวัดกรุงเทพมหานคร

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย

ในการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น ผู้วิจัย ถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุด เพราะข้อมูลที่ได้มาจะถูกต้องหรือครบถ้วนเพียงใด ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และความสามารถ รวมถึงประเด็นคำถาม และกระบวนการจัดการ ตั้งแต่วิธีการจัดระบบข้อมูล การป้อนรหัสไปจนถึงการวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูลของผู้วิจัยเอง จนได้สิ่งที่ครบถ้วนและถูกต้อง และใช้แบบสัมภาษณ์ ทั้งแนวคำถามทั่วไป และแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งแนวคำถามทั่วไปจะประกอบด้วยประเด็นคำถามเกี่ยวกับเกี่ยวกับกระบวนการแก้ปัญหาโดยใช้หลักทางพุทธศาสนา โดยจะเริ่มจากข้อมูลทั่วไป เช่น ประวัติชีวิต ประวัติการศึกษา ประวัติหน้าที่การงาน ข้อมูลพื้นฐานของ

ครอบครัว สถานภาพสมรส ขนาดครอบครัว ลักษณะทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่

สำหรับแนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัญหาที่ได้อพบเจอ เพื่อที่จะทำความเข้าใจข้อมูลเชิงลึก โดยตัวอย่างคำถามเหล่านี้เป็นเพียงแนวทางเท่านั้น สามารถปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นได้ตามสถานการณ์ ตัวอย่างประเด็นคำถามในการสัมภาษณ์เพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจโดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนา

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนี้จะทำพร้อมๆกับการเก็บรวบรวมข้อมูล และกระทำพร้อมๆกันไปตลอดระยะเวลาของการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้เห็นภาพรวม รวมถึงแนวทางรวมถึงสมมุติฐานชั่วคราวของงานวิจัย โดยการศึกษาครั้งนี้จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต ซึ่งมีแนวทางกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) เพื่อให้ข้อมูลเป็นระเบียบ พร้อมทั้งจะแสดงและนำเสนออย่างเป็นระบบได้ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ทั้งจากการจดบันทึก และจากการบันทึกเสียง มาถอดคำต่อคำ ให้อยู่ในรูปเอกสารที่เป็นระบบ ระเบียบ จัดลำดับเรียงข้อมูลการสัมภาษณ์ ตามวันเวลา และผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ง่ายแก่การตรวจทาน การวิเคราะห์ข้อมูล และสะดวกในการเรียกใช้ในภายหลัง

2. การให้รหัสข้อมูล และการแสดงข้อมูล (Coding & Data Display) โดยจะมีการอ่านข้อมูลที่จัดระเบียบเรียบร้อยแล้วอย่างละเอียด จากข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาซึ่งจะอยู่ในรูปของบทสัมภาษณ์ หรือรายละเอียดจากการบันทึกการสังเกต เช่น จากบท

สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยพบข้อความที่แสดงถึงหลักธรรมพุทธศาสนา เช่น วิธีที่นำไปสู่การแก้ปัญหา ผู้วิจัยก็จะให้รหัสของข้อความนี้ว่า “มรรค” หรืออาจใช้รหัสย่อสามารถเข้าใจได้เมื่อกลับมาอ่านอีกครั้ง นอกจากนี้รหัสที่สร้างขึ้นจะประกอบไปด้วยรหัสย่อยๆ อีก เช่น จากระหัสใหญ่ในเรื่องของมรรค ก็อาจแตกเป็นรหัสย่อย เช่น สัมมาอาชีวะ เมื่อมีการกล่าวถึงการทำความดีอย่างสุจริต เป็นต้น หลังจากนั้นจะทำการจัดสร้างข้อมูลในรูปแบบต่างๆ เช่น ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิรูป ซึ่งจะช่วยให้การวิเคราะห์มีความเที่ยงตรงมากขึ้น และทำการเชื่อมโยงเนื้อหาความสัมพันธ์ของข้อมูล เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของข้อมูลในประเด็นที่ต้องการจะศึกษาด้วยเช่นกัน

3. การหาข้อสรุป การตีความและการยืนยัน (Conclusion, Interpretation and Verification) หลังจากผ่านการให้รหัสข้อมูลแล้ว โดยนำข้อมูลที่มีรหัสเดียวกันมาวิเคราะห์ ตีความ และแปลความหมาย โดยใช้แนวทางจากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 มาวิเคราะห์และสรุปผล จากนั้นจะทำการตรวจสอบข้อสรุปเพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อสรุปนั้น

ผลการวิจัย

สาเหตุของปัญหา

การค้นหาสาเหตุของปัญหา ถือเป็นขั้นตอนแรกในการเข้าสู่กระบวนการแก้ปัญหา หากการหาสาเหตุของปัญหา สามารถหาได้ตรงจุด และถูกต้องแล้วนั้น การดำเนินการแก้ปัญหาก็จะประสบความสำเร็จได้ โดยสาเหตุของปัญหาสามารถสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประการ คือ สาเหตุภายในจากตัวบุคคล ซึ่งนั่นก็คือ ความต้องการความสุขสบาย หรือ

สิ่งอำนวยความสะดวก ที่เกินความจำเป็น หรือเกินกำลังของตนเองในการหามา หรือการที่ขาดความมั่นใจในตนเอง ไม่นับถือตนเอง ทำให้ต้องไขว่คว้าสิ่งของภายนอกเพื่อมาเสริมความมั่นใจของตนเองขึ้นมา อีกประการหนึ่งหนึ่งคือสาเหตุจากสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยมาจากปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นสาเหตุที่ไม่สามารถควบคุมได้ แต่หากมีการปฏิบัติตนอยู่ในความไม่ประมาท หรือเข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วนไม่แน่นอน ผลกระทบจากปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นก็อาจลดลง หรือสาเหตุจากสังคมต่างๆ เช่น สังคมในกลุ่มเพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน ที่ปัจจุบันค่อนข้างมีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิต มีการใช้ชีวิตที่คล้ายคลึงกัน เพื่อไม่ให้ตนเองรู้สึกแปลกแยกและต้องการการยอมรับ

กระบวนการแก้ปัญหา

ในการแก้ไขปัญหานั้น การกระทำเป็นกระบวนการ เป็นลำดับขั้นตอน จะทำให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง และตรงประเด็น กระบวนการแก้ไขปัญหาชีวิตด้านเศรษฐกิจ สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น รับรู้ถึงความทุกข์ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจที่เกิดขึ้นทั้งกับตนเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ตระหนักถึงสภาพปัญหาที่แท้จริง

2. หาสาเหตุของปัญหา หาสาเหตุที่แท้จริง สาเหตุหลัก สาเหตุรอง สาเหตุที่ควบคุมได้ เช่น ความต้องการภายในจิตใจ การรู้จักคิดมีวิจรรย์ญาณกับสิ่งต่างๆ และสาเหตุที่ควบคุมไม่ได้ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน หรือระดับประเทศ หรือปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดจากภัยธรรมชาติ หรือการก่อการร้าย การหาสาเหตุของปัญหา ต้องมีการตั้ง

คำถาม การคิดวิเคราะห์ และคิดมีเหตุผล เพื่อนำไปสู่สาเหตุที่แท้จริงของปัญหา

3. กำหนดเป้าหมาย การกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะกำหนดเป้าหมายออกเป็น 2 ระยะ คือ เป้าหมายระยะสั้น กำหนดวิธีการเพื่อบรรเทาความทุกข์ หรือปัญหาให้ลดลง และ เป้าหมายระยะยาว คือการมองสิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต การวางเป้าหมาย เป็นการกำหนดวิธีการเพื่อให้เป็นการแก้ปัญหาให้หมดไป โดยในการกำหนดเป้าหมายนี้จะต้องมีวิธีการคิดที่เป็นระเบียบ มีขั้นตอน และคิดอย่างถูกวิธี

4. ดำเนินการแก้ปัญหา เป็นการมุ่งมั่นที่จะทำการแก้ไขปัญหาให้หมดไป ซึ่งอาจที่สิ่งยึดเหนี่ยวด้านจิตใจและการสนับสนุนจากครอบครัวและบุคคลรอบข้างเป็นสิ่งสำคัญ เป็นแรงสนับสนุนให้เลือกเส้นทางไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง คอยสนับสนุน อยู่เคียงข้าง ช่วยเหลือเป็นกำลังให้ผู้ที่ประสบกับปัญหาสามารถผ่านพ้นวิกฤตครั้งนี้ไปได้ เพื่อให้มีพลังมีกำลังใจในการแก้ปัญหาต่างๆ การดำเนินการแก้ปัญหาต้องทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ตามที่ได้วางแผนไว้ การดำเนินการแก้ปัญหาก็จะต้องมีความสัมพันธ์กันทั้งทางด้านพฤติกรรม ด้านสภาพจิตใจ และด้านสภาพปัญญา โดยแก้ที่จุดเริ่มต้นของปัญหา โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้คือ 1) ด้านพฤติกรรม ควบคุมตนเองได้ รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดที่ทำแล้วจะทำให้เกิดปัญหา หรือเสียงที่จะเกิดปัญหา ตามมาก็ต้องหลีกเลี่ยง 2) ด้านสภาพจิตใจ ฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง ไม่หลงไปกับสิ่งยั่วยวน 3) ด้านปัญญา เปลี่ยนเจตคติ วิสัยทัศน์ และมุมมอง ให้เข้าใจการใช้ชีวิตที่ถูกต้องเหมาะสม

ซึ่งกระบวนการทั้งหมดนี้สอดคล้องกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา คือ อริยสัจ 4 นั่นคือ ทุกข์

สมุทัย นิโรธ มรรค ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2546: 422-423) ได้กล่าวว่าสาระสำคัญของวิธีคิดแบบอริยสัจ ก็คือ การเริ่มต้นจากปัญหา หรือความทุกข์ที่ประสบ โดยกำหนดรู้ ทำความเข้าใจ ปัญหา คือความทุกข์นั้น ให้ชัดเจน แล้วสืบค้นหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไข ในเวลาเดียวกัน กำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ และเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธี ปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหา โดยสอดคล้องกับการที่จะบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้นั้น ในการคิดตามวิธีนี้ จะต้องตระหนักถึงกิจ หรือหน้าที่ ที่พึงปฏิบัติต่ออริยสัจแต่ละข้ออย่างถูกต้องด้วย และร่วมด้วยวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เป็นกระบวนการคิดตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในทุกกระบวนการของการแก้ปัญหาชีวิต โดยวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ซึ่ง พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2538: 675-727) ได้รวบรวมไว้ ซึ่งผู้วิจัยเลือกมาเฉพาะวิธีคิดที่สัมพันธ์และชัดเจนในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ นั่นคือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นการพิจารณาปัญหา หนทางแก้ไข ด้วยการค้นหาสาเหตุ และปัจจัยต่างๆที่สัมพันธ์สืบทอดกันมา วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ หรือแบบคิดแก้ปัญหา ซึ่งเริ่มต้นจากพิจารณาทุกข์ สภาพปัญหา สมุทัย เหตุเกิดแห่งทุกข์ นิโรธ ความดับทุกข์ และมรรค ทางดับทุกข์และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ วิธีคิดแบบอรรถกรรรมสัมพันธ์ เป็นวิธีคิดพิจารณาถึงความสัมพันธ์ หลักการและความมุ่งหมาย ช่วยให้บุคคลรู้ขอบเขตและขั้นตอนของการปฏิบัติ เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดที่สามารถแยกแยะได้ว่า คุณค่าแท้คืออะไร คุณค่าเทียมคืออะไร เป็นวิธีคิดที่เกี่ยวข้องกับความต้องการและการคิดประเมินค่าของบุคคล ซึ่งจะเห็นว่าในแต่

ละชั้นตอนจะมีวิธีคิดที่แตกต่างกันในกระบวนการแก้ปัญหา ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถในการแก้ปัญหาได้ดีขึ้น

ส่วนการมีสิ่งยึดเหนี่ยวภายในจิตใจ ไม่ว่าจะเป็นการยึดเหนี่ยวสัญลักษณ์ที่เป็นตัวบุคคลวัตถุ หรือสถานการณ์ใดๆ ก็ตาม แต่จะพบว่าสัญลักษณ์เหล่านี้ แม้จะสามารถเกิดขึ้นได้กับผู้คนหรือเป็นเพียงสถานการณ์ต่างๆ ไป แต่หากผู้ที่ประสบปัญหาให้การให้ความหมายและความสำคัญต่อสัญลักษณ์เหล่านั้นที่แตกต่างกันไปก็ย่อมทำให้มีพฤติกรรมที่แตกต่างกันตามไปด้วย ซึ่งการให้ความหมายเหล่านี้สามารถอธิบายได้ด้วย ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory) (Lindsey D. Nelson. 1998) โดยทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญกับปฏิสัมพันธ์และการกระทำของคนในสถานการณ์หนึ่ง โดยเฉพาะ และมีการตีความหมาย โดยบุคคลจะเป็นผู้ตีความ ให้ความหมายแก่ บุคคล วัตถุ หรือสถานการณ์ต่างๆ ตามทัศนคติมุมมองของพวกเขาเอง และเป็นผู้ที่เลือกจะเข้าถึงผลได้ผลเสียตามที่เขาคงใจที่จะกระทำด้วยตัวเอง ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า บุคคล วัตถุ หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่ผู้ให้ข้อมูลยึดถือ นั้นไม่ได้มีความหมายในตัวของมันเอง แต่จะมีความหมายก็ต่อเมื่อบุคคลได้ตีความและให้ความหมายแก่สิ่งนั้นตามการรับรู้ที่สร้างขึ้นในใจของแต่ละบุคคล โดยผ่านสิ่งที่เรียกว่า สัญลักษณ์ ในภาวะที่บุคคลสามารถสร้างความหมาย เป็นภาวะที่เกิดขึ้นในลักษณะของกระบวนการภายในอัตตา (Self) ของบุคคลแต่ละคน บุคคลสามารถคิดทบทวนกลับไปกลับมาเกี่ยวกับตัวพวกเขาเองหรือที่เรียกว่า การปฏิสัมพันธ์กับตนเอง (Self-interaction) เช่นเดียวกับผู้ผ่านการแก้ปัญหาที่ให้ความหมายต่อสัญลักษณ์ตามความหมายของตนเอง มีการคิดทบทวนต่อตนเองใน

ฐานะที่เป็นผู้กระทำและผู้ถูกกระทำว่า สัญลักษณ์เหล่านั้นมีความหมายอย่างไรต่อตน จึงให้ความสำคัญและยึดถือต่อสัญลักษณ์นั้น จนเกิดเป็นการตัดสินใจที่ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเอง

ในการมุ่งมั่นที่จะทำการแก้ปัญหา ตรงกับทฤษฎีลักษณะมุ่งอนาคตควบคุมตน ซึ่งผู้ให้ข้อมูล ซึ่งสุพล วัณสินธ์ (อ้างถึงใน ยุพาณี ศรีภูมิแก้ว. 2545: 12) ได้ให้ความหมายลักษณะมุ่งอนาคต หมายถึงความปรารถนาที่จะกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดี แม้จะเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ ก็ไม่ย่อท้อมีความกระตือรือร้นที่จะฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหมด โดยที่จะให้เกิดผลสำเร็จในชีวิตตามความปรารถนาในอนาคตเป็นหลัก ยอมรับความลำบากในปัจจุบันเพื่ออนาคตที่ดี

ผลจากการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา มาแก้ไขปัญหา

ในการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาแก้ไขปัญหาวิตถิตด้านเศรษฐกิจนั้น นอกจากผลที่ได้จะเป็นการแก้ปัญหาได้แล้ว ยังทำให้เกิดประโยชน์มีมากมาย เพราะหากเรียนรู้หลักธรรมทางพุทธศาสนาแล้ว จะรู้ว่าพุทธศาสนาได้สอนสิ่งที่มีประโยชน์มากมาย ล้วนแล้วแต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตได้ทุกด้าน สอนให้เข้าใจความจริงของชีวิต เข้าใจความไม่แน่นอน เข้าใจธรรมชาติ เมื่อรู้เช่นนั้นแล้ว บุคคลก็จะมีสติ อยู่กับปัจจุบัน ไม่คิดเบียดเบียนใคร ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ชีวิตดีขึ้น จิตใจสบายขึ้น เลิกยึดติดกับสิ่งต่างๆ ซึ่งผลที่ได้จากการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาแก้ไขปัญหาวิตถิตด้านเศรษฐกิจ มีดังนี้คือ

1. สามารถนำหลักธรรมมาแก้ไขปัญหาวิตถิตด้านเศรษฐกิจได้ทันที นั่นคือ การที่จิตใจสามารถแก้ปัญหาได้ มีความเครียด

ลดลง มีความกังวลลดลง มีความทุกข์ลดลง รับรู้ได้ว่า ความเครียด ความทุกข์ที่เกิดขึ้นล้วนแล้วแต่เกิดจากการยึดถือ ยึดมั่น เข้าใจว่าสิ่งนั้นเป็นของตน หรือ การครุ่นคิดอยู่กับสิ่งที่ผ่านมาแล้ว แก้ไขไม่ได้แล้ว ก็ไม่ได้ก่อประโยชน์ใดๆ รู้จักยอมรับความจริง รู้จักการปล่อยวาง จะทำให้จิตใจสบายขึ้น

2. สามารถแก้ปัญหาในระยะยาวได้ การดำเนินการแก้ปัญหาตามหลักทางพุทธศาสนานั้น มีลำดับขั้นตอนอย่างชัดเจน ทำให้ผู้ที่ประสบปัญหาสามารถเดินตามกระบวนการแก้ไขได้อย่างถูกต้อง และไม่หลงทาง มองเห็นสาเหตุที่แท้จริงของปัญหา ดำเนินการแก้ปัญหาอย่างถูกวิธีและไม่สร้างปัญหาใดๆเพิ่มขึ้นมา

3. มีกระบวนการคิดที่เป็นระบบ โดยพุทธศาสนามีหลักธรรมด้านการคิดไว้อย่างละเอียด นั่นคือ วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ซึ่งครอบคลุมวิธีคิดแบบรอบด้าน การนำมาประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต จะเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ตั้งแต่สาเหตุ วิธีการดำเนินการแก้ปัญหา จนถึงผลลัพธ์ มีการมองและคิดเป็นภาพรวม มองแบบมีปฏิสัมพันธ์กันทั้งระบบ คิดอย่างมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถมองปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นวัฏจักร คิดถึงการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

4. สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาชีวิตด้านอื่นๆได้ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาใดๆก็ตาม ตั้งแต่ปัญหาระดับเล็กจนถึงระดับใหญ่ พุทธศาสนาสอนการดำเนินชีวิตในทุกด้าน สอนการปฏิบัติเมื่อเกิดปัญหา ก็สามารถประยุกต์ใช้ได้ เพราะสาเหตุและวิธีการจัดการกับปัญหานั้นล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานเดียวกัน อยู่ที่การนำมาปรับใช้ให้เหมาะสม

5. มีภูมิคุ้มกันเมื่อเผชิญปัญหาในอนาคต หากใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตแล้วนั้น จะเข้าใจตามหลักความเป็นจริงที่ว่าไม่สิ่งใดแน่นอน ก็จะใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท มีสติ เตรียมพร้อมรับมือหากมีปัญหาเกิดขึ้นในอนาคต การมีจิตใจที่เข้มแข็ง และมีสติ ย่อมสามารถรับมือกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้

บรรณานุกรม

- ชนินฐา แสนใจรักษ์. (2552). *ในชั่ววูบของการฆ่าตัวตาย : การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาในผู้ที่ผ่านประสบการณ์การพยายามฆ่าตัวตาย*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (จิตวิทยาการปรึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จินตนา เฉลิมชัยกิจ. (2552). *อิทธิพลคำสอนของพุทธศาสนิกชนต่อการดำเนินชีวิตของผู้ที่ประสบผลสำเร็จในชีวิต*. วิทยานิพนธ์ พธ.ม. (พระพุทธศาสนา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). (2527?). *อริยสัจจ์ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุพานี ภูมิศรีแก้ว. (2545). *ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะมุ่งอนาคต และการควบคุมตน กับความต้องการการออกกำลังกายของพนักงานธนาคารพาณิชย์ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. (พลศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *สรุปผลที่สำคัญ การสำรวจสภาวะทางสังคมและวัฒนธรรม พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา

สุภาพร ประดับสมุทร. (2552). *การเกิดปัญญาในกระบวนการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ*. ปริญญาโท ศศ.ม. (จิตวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อัญชลี สาริกานนท์. (2553). *ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดฮีโมอีแมนนิสที่มีต่อความสามารถในการเผชิญปัญหาชีวิตสำหรับครูสังกัดกรุงเทพมหานคร*. ปริญญาโท ศศ.ม. (การศึกษานอกระบบโรงเรียน). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Lindsey D. Nelson. (1998, Spring). *Herbert Blumer's Symbolic Interactionism : Human Communication Theory*, from http://www.colorado.edu/Communication/metadiscourses/Papers/App_papers/Nelson.htm (Accessed May 31,2011)